

анализираних концепата и дубине којом се разматрају поједини проблеми. Такође, анализирани материјал се односи на процес који је у току, што монографију чини посебно актуелном.

Марта Стојић Митровић

Ново сељаштво: поглед на будућност села и сељака

Осврт на књигу:

Jan Douwe van der Ploeg, 2008. *The New Peasantries. Struggles for Autonomy and Sustainability in an Era of Empire and Globalization*, London: Earthscan, 1–347.

Глобализација и тржишна економија су значајно промениле и унапредиле савремени свет, али су такође креирале нове проблеме са којима се друштва и нације суочавају. Сељаштво и могућности његовог опстанка свакако су важна питања која треба расветлити у овом контексту. Међутим, пре него што се осврнемо на схватање овог проблема представљеног у књизи, неопходно је направити кратку дигресију, важну за читаоца који није упознат са класичном дефиницијом сељаштва, а коју аутор књиге одбацује, и у односу на коју нуди своју дефиницију *новог сељаштва*.

Класичне дефиниције сељаштва, настајале у периоду 50-их и 60-их година XX века, инспирисане су синтезом карактеристика сељачких друштава америчког антрополога Алфреда Луиса Кробера (Alfred Luis Kroeber), која сељаштво описује као половична друштва са половичном културом. Многе класичне дефиниције су се бавиле управо овом двојаком природом сељачких друштава. Са једне стране, она су самодовољна, јер у исто време представљају производну и потрошачку базу породичне економије, која може бити потпуно или донекле аутономна; сељачка друштва имају своје обичаје и локалне норме, који су у већини случајева доминантнији од оних формалних; у сељачким друштвима сродничке, комшијске и пријатељске везе неретко представљају базу преко које се остварује већина социјалних и економских потреба, што их чини не само панданом већ и супституентом формалних институција. Са друге стране, сељачка друштва јесу део ширег друштва и повезана су са њим преко законодавне, управне и извршне власти. Сељачка друштва постају или су економски изложена спољашњем друштву и његовим утицајима преко цена, понуде и потражње када пласирају своје производне вишкове на тржишту. Такође, у погледу инфраструктуре, сељачка друштва чине део ширег система у већој или мањој мери. Међутим, у ком степену је сељаштво интегрисано путем наведених механизма у шире друштво једно је од питања на које класичне дефиниција сељаштва нису имале одговор, што је узроковало многа произвољна и непрецизна одређења сељаштва, која су се пренела до данашњих дана.

Одређење сељаштва као половичног друштва са половичном културом поделило је социологе, антропологе и економисте руралног на оне који су у њему видели конзервативно друштво, несклоно преузимању ризика, а његову производњу као стагнантну и неинвентивну. Друга група теоретичара предвођена

Шулцом (1964) сеоску производњу видела је пак као веома ефикасну и рационалну у границама њених скромних техничких и ресурсних могућности, која упркос томе постиже максимум искористивости свих расположивих ресурса, али не може да иде изван тога нити може да се нада некаквом значајнијем бољитку. Међутим, и поред размимоилажења у теорији, и једни и други су се слагали у једном, а то је да недовољна развијеност сељаштва у односу на шире друштво, која генерише друге проблеме, представља његову главну карактеристику.

Јан Даув ван дер Плук (Jan Douwe van der Ploeg), истакнути професор руралне социологије са универзитета у Вагенингену у Холандији, на веома инспиративан али и информативан начин помера угао гледања на сељаштво, усложњава слику и представља свој концепт *новог сељаштва*. На првом месту, он се пита шта је уопште сељаштво и да ли овај појам има смисла у ери глобализације и тржишне економије. Један од основних проблема у литератури са којим се суочава скоро свако ко проучава село, сеоске обичаје, институције и пољопривреду јесте готово непремостива граница између два типа сељаштва, која је настала ортодоксним прихватањем и репродуковањем класичних дефиниција сељаштва. Тако се уврежила представа о развијеном и нерзвијеном сељаштву, делећи свет на два пола, онај развијени, углавном англосаксонски, и онај неразвијени, еуфемистички назван *developing world*. У првом свету живе они који су се добро прилагодили тржишту и капиталистичкој пољопривреди и који су одбацили свој конзервативизам зарад модернизацијских иновација у пољопривреди (право је питање да ли ова категорија може да се назове сељацима или пре пољопривредним предузетницима), док у другом живе сељаци који су неинвентивни, стагнантни, конзервативни, неинформисани, потлачени. Међутим, такав поглед на сељаштво данас не говори пуно, штавише, пре замагљује и збуњује искреног истраживача села.

У прилог аргументацији *новог сељаштва*, аутор књиге развија свеобухватни концепт који назива *peasant condition* (услови сељаштва). Користећи овај концепт као предмет анализе, аутор, са једне стране, омогућава компаративни приступ сељаштву, проучавајући различите врсте сељаштва широм света у савременом контексту, без обзира на степен њиховог развоја, а са друге стране, избегава модернизацијску реторику која нужно дели свет на развијени и неразвијени. Централна идеја на којој почива концепт *услова сељаштва*, па тако и *новог сељаштва*, јесте идеја аутономије и борба за аутономију.

Јан Даув ван дер Плук анализира различите начине путем којих сељаци чувају и одржавају своју аутономију, као и процесе и околности који су важни за њено стицања и/или поновно преузимање. Интуитивно би читалац помислио да је један од начина чувања или одржавања аутономије сељака нужно везан за побуну, протесте, отпор против власти, или пак за саботажу државе, правила и система од стране сељака. Такав приступ борби за аутономију веома је подробно описан у два књигама Џејмс Скота *The Moral Economy of the Peasant* (1979) и *Weapons of the Weak* (1985), које су извршиле велики утицај на потоњу литературу која се бави сељаштвом и отпором сељаштва – важном темом у антропологији. Иако је аспект отпора сељаштва незаобилазан, мора се поменути да он избацује из фокуса суштину сељаштва и премешта га на поље политике и политичке акције, са чиме се сељаци, чињеница је, суочавају, али који често нису пресудни, нити су нужно

детерминишући за аутономију сељаштва. Аутор књиге пак другачије схвата отпор и борбу за аутономију, и сугерише да отпор не треба схватити искључиво као негативан појам. Отпор је неопходан да би неко себе одбранио као сељака у непријатељском окружењу и да би стекао услове за пристојан живот (22). У том смислу, он каже „отпор више није облик реакције већ облик производње и акције. Појединачно гледано, ове појаве су невине и безопасне, али узете заједно оне постају моћне и имају потенцијал да промене панораму“ (16–17).

Аутор књиге суштину аутономије види у земљи, сточарству и другим облицима пољопривредне производње. Његова основна претпоставка лежи у томе да, уколико сељаци буду увећавали своју ресурсну базу (која се не своди нужно на производњу већ и на споредне активности, поред пољопривреде, које он групно означава као плуралитет активности), они ће пре изборити своју аутономност од колебљивог тржишта, банкарских зајмова, ниских цена пољопривредних производа, и тако ће мање зависити од екстерних фактора него што је то случај данас. Користећи параметре интегрисаности у тржиште, он наводи парадоксалан податак да је сељак такозваног света у развоју значајно више завистан од домаћег и светског тржишта и да је више комодитизован, него што је то случај са западноевропским сељаком који је успео да задржи одређени степен аутономије (40). Насупрот општеприхваћеном виђењу, он у природној и самоснабдевајућој производњи сељака види предност а не претњу по опстанак сељаштва широм света у условима сурове тржишне конкуренције. Природна производња, диверзификација активности, самоснабдевање, укратко све оно што класичне теорије сељаштва као и модернизацијски приступи у пољопривреди критикују, представља управо снагу *новог сељаштва*, која може да допринесе одржању аутономије и смањењу његове зависности од тржишта. Оваква актуализација сељачке аутономије развија се паралелно и у складу са схватањем еколошке пољопривреде, која постаје водећа идеологија *новог сељаштва* и која одбацује досадашње методе бављења и приступа пољопривреди.

Јан Доув ван дер Плук нуди алтернативно виђење будућности сељаштва у контексту глобализације и тржишне економије. Његови увиди су освежавајући иако можда нису инвентивни, довољно су добри за мишљење и преиспитивање уврежених ставова о сељаштву који долазе са постмарксистичких и либералних позиција. Са аспекта идеја које доноси, недостаци књиге попут преинформативног приступа, који неретко одвлачи пажњу читаоца, или честа употреба графикона да би се визуализовале разумљиве тврдње и поставке, остају у другом плану. Оптимистичан приступ аутора сељаштву још један је квалитет књиге, насупрот мору песимистичких погледа на будућност села и сељака, који долазе са обе поменуте стране. За некога ко се бави сељаштвом, ова књига је добар и информативан преглед постојеће литературе о сељаштву, уводи нову димензију схватања овог појма и, што је најважније, инспирише на истраживање. Због тога књига представља добро штиво и неопходну литературу за некога ко се бави овом облашћу.

Литература:

Schultz, T. W. 1964. Transforming traditional agriculture. New Haven: Yale University Press.

Scott, J. 1979. *The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press.

Scott, J. 1985. *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press.

Јована Диковић

Нова критичка разматрања о исхрани у социјализму – пример из Словачке

Rastislava Stoličná-Mikolajová: *Socializmus na tanieri* (Социјализам на тањиру) Bratislava: VEDA, 2015.

Време у коме живимо обележено је читавим низом друштвених, политичких и идеолошких промена, а ступање нових идеологија на сцену неминовно је праћено и променама у култури исхране. Исхрана, једнако као што може бити показатељ разлика или средство зближавања, такође бива и чувар прошлости, али и поље креативности и иновација. Како то Гунтер Хиршфелдер каже, храна је *тотални друштвени феномен*, иако је, на први поглед, веома једноставна ствар. Храна се обично показује као феномен који лако превазилази државне, верске и културне разлике. Бројни су чиниоци који су деловали у прошлости, а који и данас делују и доводе до промена у исхрани, без обзира на друштвено-политичка уређења и државне границе. Међутим, разноврсна испољавања онога што је Едгар Морен назвао „неоархаичним“ менталитетом, доводе и до својеврсног отпора према глобалној култури, која под маском разноликости и изобиља заправо нуди истоветност и стандардизованост. То што се ова врста отпора највидљивије манифестује као отпор према одређеним врстама „стране“ и стандардизоване хране, а не у неким другим сегментима културе (технолошке иновације, мода, облачење, музика, стил живота) сведочи нам о томе да човек начин исхране доживљава као нешто дубоко интимно. Стога исхрана често постаје један од кључних носилаца и ознака идентитета – једнако као језик или религиозност, породични обичаји и ритуали.

Чињеница је да култура исхране дуго није привлачила довољно пажње (нпр. у социјализму), док је савремено доба донело и глобални приступ тој теми. Током последње две деценије додатно је актуелизовано и интересовање за нематеријално културно наслеђе, у чије поље спада, свакако, и исхрана. Научна истраживања и интерпретације различитих аспеката овог феномена све су бројнија. Такав је случај и у словачкој етнологији/антропологији, у којој је интересовање за антрополошка истраживања хране ишло руку под руку са, такорећи, глобалном помамом, коју ова тема изазива у свим јавним сферама.

Одговоре на сложена етнографска и антрополошка питања из области културе исхране у својим научним публикацијама годинама уназад успешно презентује проф. др Растислава Столична Миколајова, пружајући најреценцији допринос. Као водећи стручњак у Словачкој, посебно се специјализовала за изучавање